

WORLD POLITICS

Print Issn: 2383-0123

Online Issn: 2538-4899

Homepage: <https://interpolitics.guilan.ac.ir/>

Russia and Afghanistan after the Rise of the Taliban

Maedeh Davoudi PhD Student in International Relations, Department of International Relations, Faculty of Law, Theology and Political Sciences, Research Sciences Unit, Islamic Azad University, Tehran, Iran. E-mail: Maedadavoudi.1368@yahoo.com

Davood Kiani * *Corresponding Author* Associate Professor, Department of International Relations, Qom Branch, Islamic Azad University, Qom, Iran. E-mail: DKiani@outlook.com

Article Info

Article Type:

Reserch Article

Keywords:

Foreign Policy,
Russia,
Security,
Afghanistan,
Taliban

Article history:

Received May 5, 2024

Received in revised form

August 12, 2024

Accepted September 14,
2024

Published Online

September 21, 2024

ABSTRACT

These developments and events in Afghanistan became a serious challenge for Russia. The sudden withdrawal of the remaining Western forces from Afghanistan and the seizure of power by the Taliban led to a decrease in war violence throughout the country, but greatly increased the overall level of uncertainty. Therefore, Russia tried to react to this crisis by taking international goals into account. This article was created with the aim of identifying the reasons for revising Russia's foreign policy regarding the developments in Afghanistan due to the re-emergence of the Taliban. Therefore, the main question is raised, what are the reasons for the revision of Russia's foreign policy regarding the developments in Afghanistan due to the emergence of the Taliban in this country? In order to answer this question, we will use the descriptive-analytical research method and using the tools of library collection. Also, the authors will examine this hypothesis, Afghanistan is of great importance in the strategic position of Russia, and stable instability in Afghanistan after the withdrawal of American forces can be a security threat to Russia and other countries. create CIS members. The findings of the article show that Russia has dealt with Afghanistan by adopting a tactical approach with the aim of managing and repelling threats in its foreign policy. Now Russia is trying to enter the peace process with its aggressive approach as a world power. in Afghanistan and in this way he can impose his policy on Afghanistan.

Cite this Article: Davoudi, M., & Kiani, D. (2024). Russia and Afghanistan after the rise of the Taliban. *World Politics*, 13(2), 7-29.

doi: 10.22124/wp.2023.22888.3066

© Author(s)

Publisher: University of Guilan

DOI: 10.22124/wp.2023.22888.3066

1. Introduction

Afghanistan has always played an important role in Russia's foreign policy and national security doctrines. Although Afghanistan is not considered one of Russia's neighbors and does not have a border with Russia, but according to the Russians, it is a country that, on the one hand, is a source of terrorism, extremism, and drug exports, and on the other hand, borders with areas close to Russia is considered as Central Asia. Therefore, Kremlin officials have mainly sought to reduce and weaken the threatening waves of Afghanistan. In other words, Russia's view of Afghanistan is defined by its view of Central Asia, which has considered this region as its backyard for decades and is sensitive to any destructive actions and the spread of insecurity and instability to this region, which was once a part of Russia. With the withdrawal of the United States from Afghanistan, it provoked various reactions from Moscow, which has a long-term security experience in this country. Russia was able to make the most visible immediate response by adopting a strategic anti-US strategy. Therefore, by participating in multinational diplomatic dialogues and at the same time taking the opportunity to call for increased Eurasian strategic coordination through non-Western venues such as the Collective Security Treaty Organization (CSTO), the Shanghai Cooperation Organization (SCO), the Eurasian Economic Union (EAEU).) and the triangle of Russia, India and China (RIC) to ensure its interests and security. Russia's strategy is to maintain as much stability as possible in Afghanistan while promoting its official position as a security provider in Central Asia. In this regard, the Kremlin will take advantage of its initial interaction with the Taliban and create a pragmatic approach for the Taliban government and quickly adapt to the new realities in Afghanistan with policies that are pragmatic and pursue its main interests, security in Afghanistan and strengthening regional influence. itself, especially in Tajikistan, it is clear that it adapts. Russia's adaptation to Afghanistan's new political order reflects the impact of more than a decade of covert and public diplomacy with the Taliban.

2. Theoretical Framework

According to the theorists of aggressive realism, the goal of all revisionist governments is to reach a hegemonic position in the international system. Therefore, this group of governments is strongly seeking to gain power and if the conditions are right, they want to change the distribution of power in their favor. Therefore, the great powers are interested in hegemony in their region and at the same time, they prevent the alignment and hegemony of other great powers in their respective regions. Of course, this does not mean that governments are unquestioningly subject to the process of international developments, but rather their aggressive behavior in foreign policy and their actions are based on backgrounding capabilities on the functioning of other units and even changes in power equations. It is effective. If the weaker states in the international system find an opportunity to change the balance of power in their favor, they will never miss it. According to the theory of realism,

countries that face real and permanent threats have a revisionist nature and behave aggressively. Therefore, the main goal and motivation of countries is to maximize power and security. They try to maximize their influence and relative power. In the conditions of time and place where the benefits of power maximization are more than its cost, countries do it at the cost of reducing the security of others. Due to the ambition of hegemony, Afghanistan has been managed in the last several decades with an extrapolated order resulting from the intervention of great powers. The non-compliance of this order with the realities of the region has been one of the important factors of instability and an important obstacle to establishing a stable domestic order. interfere and not allow other regional powers to enter. Therefore, when a great power uses force or the threat of force against anyone, it must consider strategies to maintain its power and continue it until a decisive victory is achieved.

3. Methodology

In this study, descriptive-analytical method and within the framework of offensive realism to express the variables of the research, "Taliban gaining power in Afghanistan" as an independent variable and "expanding cooperation between Russia and the Taliban with the aim of filling the void of American presence in Afghanistan" and "controlling religious extremism in Central Asia" is assumed as the dependent variable.

4. Results & Discussion

Russia sees various threats from Afghanistan, the most important of which is considered to be against the interests and security of the Russian Federation. Russia always feels threatened by the Islamic State in Afghanistan, and with the expansion of ISIS in Moscow, it expresses concern about the spread of this group to the northern regions of Afghanistan, Central Asia, and Russia. The issue of drugs is another threat to Russia. Afghanistan is a supplier of drugs to the world, most of which are produced in areas controlled by the Taliban. Most of these drugs are smuggled to Russia and every year a large number of Russian people die from its use. Russia has also had a realistic view on the issue of Afghanistan, and Afghanistan is and expresses increasing concern about the prospects of stability in this country after the withdrawal of American forces. The findings of the article show that Russia has dealt with Afghanistan by adopting a tactical approach with the aim of managing and repelling threats in its foreign policy. Now Russia is trying to enter the peace process in Afghanistan with its aggressive approach as a world power and in this way it can impose its policy on Afghanistan. Considering that the Afghan government cannot accept this approach and from Afghanistan's point of view, Moscow should adopt the approach of the Afghan government and people based on the will of the people and Afghanistan in the peace process. In this regard, Russia is trying to maintain its geopolitical goals by maintaining its security approach and at the same time expand its influence in the region with its efforts and policy design, and by doing this, it can

form a more diverse approach at the national level. so that in this way he can consolidate his sovereignty and maintain his international position.

5. Conclusions & Suggestions

In fact, Russia's policy in Afghanistan is walking on a tightrope with the reactivation of the Taliban, because Moscow's scope of action is limited. It prefers the Taliban to consolidate power, because it considers this group as a potential guarantor of stability in Afghanistan. This can be understood from the movements and rhetoric of Russian diplomacy regarding the Taliban and other third parties. However, at the same time, Moscow cannot become a direct supporter of the Taliban. There are important caveats regarding recognizing this group as the Afghan government or directly supporting this group. Doing so runs counter to Moscow's reputation as a fighter against international terrorism and risks alienating some of its Central Asian allies. However, Russia's agenda in Afghanistan differs from that of the Taliban, meaning that engagement with the Taliban is preferable but not necessary to achieve its goals in the country. In fact, Moscow is not interested in this group itself, but in the Taliban for the security guarantees they can provide.

سیاست جهانی

شاپا چاپی: ۲۳۸۳-۰۱۳۳

شاپا الکترونیکی: ۴۸۹۹-۴۸۳۸

Homepage: <https://interpolitics.guilan.ac.ir/>

روسیه و افغانستان پس از ظهور طالبان

مآئده داودی دانشجوی دکتری روابط بین الملل، گروه روابط بین الملل، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. رایانامه: nmosaffa@ut.ac.ir

داود کیانی* نویسنده مسئول، دانشیار، گروه روابط بین الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران. رایانامه: ramin.kiani@ut.ac.ir

در باره مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	خروج ناگهانی نیروهای غربی از افغانستان و ظهور مجدد طالبان در این کشور، منجر به ایجاد صحنه جدیدی در عرصه سیاست افغانستان و تغییر جایگاه بازیگران داخلی و خارجی دخیل در این کشور گردید؛ این تحولات و رخ دادها در افغانستان، به چالش جدی برای روسیه تبدیل گردید. عقب‌نشینی ناگهانی نیروهای غربی باقیمانده از افغانستان و تصاحب قدرت توسط طالبان، منجر به کاهش خشونت جنگی در سراسر کشور گردید، اما به شدت میزان عدم اطمینان کلی را افزایش داد. از این رو روسیه درصدد آمد با در نظر گرفتن اهداف منطقه‌ای و بین‌المللی به این بحران واکنش نشان دهد. این نوشتار با هدف شناسایی علل تجدید نظر در سیاست خارجی روسیه نسبت به تحولات افغانستان باتوجه به ظهور مجدد طالبان ایجاد شده است. بنابراین سؤال اصلی مطرح می‌شود، علل تجدید نظر در سیاست خارجی روسیه نسبت به تحولات افغانستان با توجه به ظهور طالبان در این کشور چیست؟ برای رسیدن به پاسخ این سؤال، از روش پژوهش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از ابزار گردآوری کتابخانه‌ای و سایت‌های اینترنتی استفاده شده است. همچنین نگارندگان این فرضیه را مورد بررسی قرار خواهند داد، افغانستان در موقعیت استراتژیک روسیه اهمیت زیادی دارد و بی‌ثباتی پایدار در افغانستان پس از خروج نیروهای آمریکایی می‌تواند، یک تهدید امنیتی برای روسیه و سایر اعضای CIS ایجاد کند. یافته‌های مقاله نشان می‌دهد روسیه با اتخاذ رویکرد تاکتیکی و با هدف مدیریت و دفع تهدید در سیاست خارجی خود با افغانستان پرداخته است. اکنون روسیه درصدد است با رویکرد تهاجمی خود به عنوان یک قدرت جهانی وارد پروسه صلح در افغانستان شود و از این طریق بتواند سیاست خود را برافغانستان تحمیل کند.
کلیدواژه‌ها: سیاست خارجی، روسیه، امنیت، افغانستان، طالبان	
تاریخچه مقاله	
تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۲/۱۶	
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۵/۲۲	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۶/۲۴	
تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۶/۳۱	

استناد به این مقاله: داودی، مآئده، & کیانی، داود. (۱۴۰۳). روسیه و افغانستان پس از ظهور طالبان. سیاست جهانی، ۱۳(۲)، ۷-۲۹. doi:

10.22124/wp.2023.22888.3066

© نویسنده(گان)

ناشر: دانشگاه گیلان

افغانستان همواره نقش مهمی در سیاست خارجی و دکترین‌های امنیت ملی روسیه داشته است. اگرچه افغانستان یکی از همسایگان روسیه به شمار نمی‌رود و با روسیه مرزی ندارد، اما از نظر روس‌ها کشوری است که از یک سو منبع صدور تروریسم، افراط‌گرایی و مواد مخدر و از سوی دیگر هم مرزی با مناطق نزدیک به روسیه آسیای مرکزی به شمار می‌رود. از این رو مقامات کرملین عمدتاً به دنبال کاهش و تضعیف امواج تهدیدآمیز افغانستان بوده‌اند. به عبارت دیگر، نگاه روسیه به افغانستان با نگاهش به آسیای مرکزی تعریف می‌شود که دهه‌ها این منطقه را حیاط خلوت خود می‌دانست و در برابر هرگونه اقدام مخرب و گسترش ناامنی و بی‌ثباتی به این منطقه که زمانی بخشی از روسیه بود حساس است. با خروج ایالات متحده از افغانستان واکنش‌های گوناگونی را از سوی مسکو، که تجربه امنیتی آن در این کشور طولانی مدت است برانگیخت. روسیه با در پیش گرفتن استراتژیک ضد ایالات متحده توانست نمایان‌ترین واکنش فوری را انجام دهد. از این رو با شرکت کردن در گفت‌وگوهای دیپلماتیک چند ملیتی و در عین حال از این فرصت برای درخواست افزایش هماهنگی استراتژیک اوراسیا از طریق مکان‌های غیرغربی مانند سازمان پیمان امنیت جمعی (CSTO)¹، سازمان همکاری شانگهای (SCO)²، اتحادیه اقتصادی اوراسیا (EAEU)³ و مثلث روسیه، هند و چین (RIC)⁴ استفاده کرده تا بتواند منافع و امنیت خود را تأمین کند. استراتژی روسیه برای حفظ ثبات هرچه بیشتر در افغانستان و در عین حال ارتقای موقعیت رسمی خود به‌عنوان تأمین‌کننده امنیت در آسیای مرکزی است. در این راستا کرملین از تعامل اولیه خود با طالبان بهره خواهد برد و رویکردی عمل‌گرایانه⁵ برای حکومت طالبان ایجاد خواهد کرد و به سرعت با واقعیت‌های جدید در افغانستان با سیاست‌هایی که با عمل‌گرایی و پیگیری منافع اصلی خود، امنیت در افغانستان و تقویت نفوذ منطقه‌ای خود، به‌ویژه در تاجیکستان مشخص است سازگار می‌شود. سازگاری روسیه با نظم سیاسی جدید افغانستان نشان‌دهنده تأثیر بیش از یک دهه دیپلماسی مخفیانه و عمومی با طالبان است. با این حال، محفوظات جدی روسیه در مورد تحکیم قدرت درازمدت طالبان و تعهد ادعایی برای مبارزه با تروریسم فراملی را پنهان کرده است و استراتژی دیپلماسی و بازدارندگی را ترکیب می‌کند. این استراتژی به آن اجازه می‌دهد تا روابط صمیمانه خود را با طالبان حفظ

¹ Collective Security Treaty Organization

² Collective Security Treaty Organization

³ Eurasian Economic Union

⁴ Russia, India China

⁵ A pragmatic approach

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

بودند و اثرگذاری و اثربخش متقابل داشتند. این تاثیرات در دوره پسا شوروی طبیعتاً با غلظت کمتر و به طور عمده به صورت یک جانبه وجود داشته است. به بیان دیگر در دوره جدید نیز به رغم ایجاد فاصله جغرافیایی میان دو کشور اثرگذاری افغانستان بر امنیت، سیاست و اجتماع روسیه به شکل‌های مختلف ادامه دارد.

در مقاله‌ای از جهانگیر کرمی و محمدتقی جهانبخش (۱۳۹۴) تحت عنوان «جایگاه افغانستان در سیاست امنیتی فدراسیون روسیه» به این موضوع پرداخته است. روابط افغانستان و روسیه فراز و فرودهای فراوانی به خود دیده است. قدرت گرفتن طالبان در افغانستان سرآغاز جدید روابط روسیه با افغانستان پس از فروپاشی شوروی به حساب می‌آید و با وقوع حادثه یازده سپتامبر ۲۰۰۱ روسیه با فرصت طلبی و اعلام آمادگی برای مقابله مشترک با تروریسم در کنار آمریکا سعی کرد جایگاه بین‌المللی خویش را ارتقاء بخشد.

اسماعیل شفیعی و نعیم عیدورزایی (۱۳۹۲) در مقاله‌ای تحت عنوان «نقش حمایت خارجی در احیای طالبان در افغانستان» به این موضوع می‌پردازد. تجربه ده سال گذشته نشان می‌دهد که مشکل حل نشدنی ناآرامی‌های افغانستان تنها از طریق نظامی حل نمی‌شود. بلکه راهکارهای سیاسی نیز باید در نظر گرفته شود. زیرا هیچ صلحی بدون آشتی و تجدید روابط میان دشمنان سابق به وجود نخواهد آمد.

به این موضوع در مقاله اکاترینا استپانوا^۱ (۲۰۱۸) تحت عنوان «سیاست روسیه در افغانستان در منطقه غرب روسیه» پرداخته شده است. روسیه منافع راهبردی وسیعی در اطراف افغانستان دارد، در درجه اول بر حفظ نقش و نفوذ خود در آسیای مرکزی می‌پردازد و از هرگونه بی‌ثباتی در آن منطقه جلوگیری می‌کند. روسیه در سیاست خارجی و امنیتی خود در مورد افغانستان یک تصمیم‌گیری بالایی در جهت عملگرایی می‌کند. مطابق با این رویکرد عملگرایانه تاکنون افغانستان منبع اصلی تهدیدات تروریستی مستقیم علیه روسیه و عدم وجود امنیت برای متحدان، شرکای روسیه و همسایگان در آسیای مرکزی به حساب می‌آید.

جوزف لانگ^۲ (۲۰۱۴) در مقاله‌ای تحت عنوان «افغانستان: دیدگاه روسیه» به این موضوع پرداخته است. سیاست کنونی و قابل پیش‌بینی روسیه در قبال افغانستان چندبخشی و پیچیده است و گاهی نشانه‌هایی از عدم انسجام را نشان می‌دهد. روسیه نگاه توسعه‌گرایانه‌ای به افغانستان دارد. تصمیم‌گیرندگان

¹ Ekaterina Stepanova

² Joseph Long

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتمال جامع علوم انسانی

امنیت دیگران به آن دست می‌زنند (Mearsheimer, 2014: 37- 40). با توجه به جاه‌طلبی هژمونی، افغانستان در چندین دهه اخیر با نظمی برون ساخته مترتب بر دخالت قدرت‌های بزرگ مدیریت شده است. عدم انطباق این نظم با واقعیت‌های منطقه یکی از عوامل مهم بی‌ثباتی و مانعی مهم برای برقراری نظم پایدار درون زاد بوده است. از آنجا که آمریکا به‌عنوان یکی از قدرت‌های بزرگ که سودای هژمونی برسر دارد همواره توانسته در امور افغانستان دخالت داشته باشد و به سایر قدرت‌های منطقه‌ای اجازه ورود ندهد.

از این رو هنگامی که یک قدرت بزرگ از زور یا تهدید به زور علیه هر یک استفاده می‌کند برای حفظ قدرت خود باید راهبردهای را در نظر بگیرد و آن را تا رسیدن به پیروزی قاطع ادامه دهد (-180:2009 Valeriano, 182). بازگشت حاکمیت طالبان بر افغانستان پیامدهای مهمی برای منطقه و سیاست بین‌المللی به‌طور گسترده‌تر خواهد داشت. در این جهت روسیه به‌عنوان یکی از بازیگران بین‌المللی که به حاشیه رانده شده بود در نظر گرفت با استفاده از الگوی مزیت نسبی، در امور افغانستان نقش کارگزاری داشته باشد و قدرت آمریکا را در افغانستان تضعیف و نسبت به این تحولات واکنش نشان دهد. اتخاذ رویکرد تهاجمی در واقع نوعی پیشدستانه در مقابل تهدیدات و بحران‌های پیش روست که طی سال‌های اخیر در افغانستان رخ داده است. لذا رویکردی که می‌تواند در تبیین سیاست امنیتی روسیه راهگشا باشد، رئالیسم تهاجمی است. براین اساس روسیه رویکرد تهاجمی در پیش گرفته تا از این طریق بتواند به تثبیت حاکمیت و حفظ جایگاه بین‌المللی خود بپردازد. در مجموع روسیه به افغانستان به‌عنوان کشوری که از منظر استراتژیک قابل ارزیابی است می‌نگرد؛ هم‌زمان با اتمام فرایند خروج آمریکا و متحدانش از افغانستان احتمال می‌رود که نقش روسیه در این کشور بیشتر شود، و مسکو به این کشور نه به‌عنوان یک فرصت بلکه به‌عنوان یک مشکل نگاه کند. خروج ناگهانی نیروهای غربی باقیمانده از افغانستان و تسلط سریع طالبان به کاهش خشونت‌های جنگی در سراسر کشور منجر شد، اما به شدت درجه عدم اطمینان کلی را افزایش داد. آنچه روسیه را بیش از همه نگران کرد، نه خروج ایالات متحده که انتظار و قریب الوقوع بود بلکه شکست احتمالی مقامات جدید در تضمین نظم اساسی و عملکرد دولت برای مسکو است. چالش اصلی کمتر در مورد برخورد با طالبان یا با یک دولت اسلام‌گرا بود، بلکه بیشتر در مورد چشم‌انداز نبود قدرت مرکزی کارآمد و بی‌ثباتی بیشتر بود که می‌توانست از مرزها، به‌ویژه به آسیای مرکزی سرایت کند. این خطرات با گسترش کنترل نشده سلاح‌های نسبتاً مدرن و رها شده تشدید شده است (Stepanova, 2021: 3). با این ملاحظه اکنون روسیه درصدد است با رویکرد

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

روسیه و سناریوهای احتمالی برای تحولات آینده و پیامدهای آن برای منطقه را بررسی کنیم (Khadim, Shirazi, 2022:1).

۱-۳. متغیر ژئوپلیتیکی^۱

افغانستان همواره از جایگاه ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی بالایی در سیاست خارجی روسیه برخوردار بوده و هست. روس‌ها قبل از حمله به کشور افغانستان در دهه هفتاد میلادی قرن بیستم (۱۹۷۹ تا ۱۹۸۹) متحمل هزینه‌های راهبردی و به‌نوعی زمینه‌ساز فروپاشی بلوک شرق به رهبری اتحاد جماهیر شوروی شدند، اما با این حال، تحولات سیاسی - امنیتی افغانستان، در کانون توجهات روسیه قرار داشته است. صلح و امنیت افغانستان از جمله موضوعات مهم امنیت بین‌المللی است که کشورهای زیادی از جمله همسایگان این کشور را در آسیای مرکزی درگیر خود نموده است. پیوستگی جغرافیایی و مرز مشترک افغانستان با سه کشور تاجیکستان، ازبکستان و ترکمنستان در آسیای مرکزی که طبق استراتژی سیاسی - امنیتی روسیه، به عنوان مرزهای خارج نزدیک و حوزه منافع حیاتی این کشور شناخته می‌شود، جایگاه مهمی به افغانستان در سیاست خارجی و امنیتی روسیه داده است. بر این اساس مهم‌ترین اولویت روسیه در روابط با افغانستان عموماً مسئله امنیت ذکر می‌شود که البته پیوند معنی‌داری با رویکرد ژئوپلیتیک روس‌ها در منطقه و جهان دارد. امنیت و ژئوپلیتیک در کنار زمینه‌های همکاری اقتصادی به ویژه در حوزه معادن زیرزمینی، انرژی و حمل و نقل و تسلیحات نظامی اهمیت افغانستان را در سیاست خارجی روسیه دوچندان کرده و باعث شده است که این کشور تحولات افغانستان را از نزدیک رصد و تلاش کند به‌عنوان یکی از بازیگران اصلی این میدان نقش ایفاء نماید (Jokar, 2019: 1). ژنوم‌های متعددی سیاست خارجی فدراسیون روسیه را تحت تأثیر قرار می‌دهد. عمده این مؤلفه‌های عبارت هستند از خلأ هویتی ناشی از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، گسترده‌گی قلمرو جغرافیایی، افراط‌گرایی اسلامی، تروریسم و جدایی طلبی، مواد مخدر و گسترده‌گی ناتو به شرق هستند (Colaey, 1389:28).

در این راستا روسیه برای اتخاذ کدهای ژئوپلیتیک خود در قبال افغانستان سیاست‌هایی را در ابعاد سیاسی، اقتصادی و امنیتی نظامی در افغانستان اتخاذ کرده که به طور عمده همکاری با ناتو، مبارزه علیه تروریسم، تولید و قاچاق مواد مخدر، تلاش برای نفوذ سیاسی در افغانستان، حضور و سرمایه‌گذاری اقتصادی، اعطا و فروش تسلیحات، کمک‌های نظامی، امنیتی و آموزشی بوده است. در سطح منطقه‌ای

¹ geopolitics

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتمال جامع علوم انسانی

(Weitz, 2010: 3). علاوه بر تجارت مواد مخدر، تهدیدات امنیتی و بنیادگرایی اسلامی که از اوایل دهه ۱۹۹۰ توسعه یافته است، یکی دیگر از دلایل اهمیت بالای این کشور در معادلات منطقه‌ای روسیه شناخته می‌شود؛ دولت روسیه به این باور رسیده که تروریسم اسلامی تهدید ناشی از فعالیت‌های جنبش بنیادگرایی اسلامی^۱ مانند القاعده و داعش می‌باشد که در افغانستان مستقر گردیده است. بنیادگرایی اسلامی که می‌تواند منبع بی‌ثباتی برای جمهوری‌های آسیای مرکزی و مردم روسیه شناخته شود (Allison, 2004: 295) و حضور داعش در افغانستان تهدیدی بزرگ برای امنیت این کشور است. از اینرو مسکو خطر ظهور این گروه را در افغانستان هشدار می‌دهد و مقامات روسیه از حضور هزاران نفر از اعضای داعش در افغانستان اظهار نگرانی می‌کنند در حالی که مقامات افغانستان حضور نیروهای داعش در این کشور را جدی تلقی نمی‌کنند (Allison, 2004: 294).

با این ملاحظه روسیه همواره نگران سرریزهای احتمالی بنیادگرایی اسلامی، تروریسم و جنگ‌سالاری سبک افغانی در آسیای مرکزی است. در این راستا سیاست روسیه در قبال افغانستان نیز بر اساس نقش بسیار مطلوب آن به عنوان تأمین کننده امنیت خالص در منطقه اوراسیا هدایت می‌شود (Allison, 2004: 295). با این حال، روسیه بر سر هدف خود از اعمال نفوذ در افغانستان بدون درگیر شدن با بحران داخلی افغانستان در معامی قرار گرفته است. تهدیدات ناشی از حضور گروه‌های تروریستی فراملی موضوع اصلی نگرانی روسیه است، زیرا روسیه در زمان‌های اخیر قربانی فعالیت‌های افراطی شده است. بنابراین این گروه‌ها را تهدیدی مهم برای امنیت منطقه می‌داند. در مؤسسه آلمانی امور بین‌الملل و امنیت (SWP)^۲، کارشناسان سابقین فیشر و آنجلا استانزل می‌گویند که روسیه بیشترین سود را «در سطح جهانی» از «تضعیف غرب از زمان خروج از افغانستان تجربه کرده‌اند» دارند. اما آنها استدلال می‌کنند که مسکو راه حلی برای چالش‌های امنیتی^۳ منطقه‌ای جدی که اکنون با آنها مواجه هست، پیدا نکرده است (Shweta, 2022: 2). در مجموع از نظر امنیتی و سیاسی، هر وضعیتی در آینده یعنی باقی ماندن دولت کنونی افغانستان به قوت خود و یا روی کار آمدن طالبان، یکی از نگرانی‌های روسیه، مرزهای شمالی افغانستان است که مبدا حکمرانان بعدی مرزهای شمال افغانستان را به عنوان محلی برای افزایش مخاطرات این کشور، تأثیر در روسیه و حتی استفاده نظامی برای کاهش قدرت روسیه تلقی کرده و مورد استفاده قرار بگیرد که در این صورت ناامنی‌هایی را متوجه کرملین خواهد کرد. شاید در راستای همین

¹ Islamic fundamentalism movement

² Islamic fundamentalism movement

³ Security challenges

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

2: 2021). بخشی از زنجیره تأمین ناتو شبکه توزیع شمالی است و بخش دیگر شرکت‌های حمل و نقل هوایی لجستیک روسیه برای استراتژیک ناتو می‌باشد، که به مسکو اجازه می‌دهد از مشارکت غرب در افغانستان سود مالی بگیرد و در امور اقتصادی افغانستان مشارکت داشته باشد. شرکت‌های روسی نیز در تجارت با کابل فعال هستند. با این ملاحظه تجارت روسیه با افغانستان به ۴۰۰ میلیون دالر رسید بود. اما در سال ۲۰۱۶ تقریباً کاهش یافته بود. از اینرو کرملین پیشنهاد سرمایه‌گذاری‌های کلان اقتصادی در بعضی زیرساخت‌های افغانستان را ارائه داده بود و اکتبر ۲۰۱۷ نیز یک هیئت بیست نفره تجاری را به منظور مذاکره در زمینه سرمایه‌گذاری در بخش‌های کشاورزی، حمل‌ونقل و معادن افغانستان به این کشور فرستاد که نتایج مثبتی برای روس‌ها در پی داشت (Hojjatzadeh, 1396:1).

در سال ۲۰۱۸، روسیه خدماتی به ارزش ۷.۹ میلیون دلار به افغانستان صادر کرد که حمل و نقل (۴.۳ میلیون دلار)، خدمات ساختمانی (۳.۳ میلیون دلار) و سایر خدمات تجاری (۳۰۰ هزار دلار) از نظر ارزش بیشترین خدمات را داشتند. در سال ۲۰۲۰، روسیه ۱۵۱ میلیون دلار به افغانستان صادر کرد. عمده‌ترین محصولاتی که روسیه به افغانستان صادر کرد روغن بذر (۶۸.۲ میلیون دلار)، نفت تصفیه شده (۳۰.۶ میلیون دلار) و چوب اره (۲۵.۱ میلیون دلار) است. در ۲۴ سال گذشته صادرات روسیه به افغانستان با نرخ سالانه ۸.۵۴ درصد افزایش یافته است، از ۲۱.۱ میلیون دلار در سال ۱۹۹۶ به ۱۵۱ میلیون دلار در سال ۲۰۲۰. از جنوری تا سپتامبر ۲۰۲۱، تجارت بین روسیه و افغانستان ۵۱.۸ درصد و صادرات ۵۳.۰ نسبت به مدت مشابه سال گذشته کاهش یافته است. این در حالی است که واردات ۵.۲ درصد افزایش یافته است. با توجه به ماهیت غالب صادرات روسیه در تجارت دوجانبه، برای مسکو این شاخص مثبت است. در ژانویه ۲۰۲۲ روسیه ۹.۹۹ میلیون دلار صادرات و ۱۰۹ هزار دلار از افغانستان وارد کرد که در نتیجه تراز تجاری مثبت ۹.۸۸ میلیون دلار بود. بین ژانویه ۲۰۲۱ و ژانویه ۲۰۲۲، صادرات روسیه ۵.۲۱ میلیون دلار (۱۰۹ درصد) از ۴.۷۸ میلیون دلار به ۹.۹۹ میلیون دلار افزایش یافته است، در حالی که واردات با کاهش ۱۶.۷- هزار دلار (۱۳.۳- درصد) از ۱۲۶ هزار دلار به ۱۰۹ هزار دلار رسیده است (Lang, 2014: 4). افزون بر این مسئله تجارت نظامی یکی دیگر از نگاه اقتصادی روسیه به افغانستان محسوب می‌شود؛ در این شرایط مسکو می‌تواند به عنوان وارد کننده تجهیزات نظامی به افغانستان باشد؛ به همین جهت است که شاهد تلاش روسیه برای مذاکرات بین‌الافغانی هستیم تا بتواند از بروز آتش‌های جنگی به سمت منافع خود و متحدانش و همچنین داخل افغانستان تا حدودی جلوگیری کند. چرا که در صورت ادامه دار بودن این شرایط و وخیم‌تر شدن اوضاع علاوه بر داخل افغانستان تبعات خاص آن

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتمال جامع علوم انسانی

تروریست‌ها مورد حمله قرار گیرد مسکو براساس تعهدات معاهده، مجبور به مداخله خواهد شد (Taieb and Rizwan, 2021:2). روسیه به سرعت با واقعیت‌های جدید در افغانستان با سیاست‌هایی که با عمل‌گرایی و پیگیری منافع اصلی در افغانستان و تقویت نفوذ منطقه‌ای خود، به‌ویژه در تاجیکستان- مشخص می‌شود، سازگار می‌شود. کرملین از تعامل اولیه خود با طالبان بهره خواهد برد و به دنبال ایجاد یک رویکرد عمل‌گرایانه^۱ برای حکومت طالبان خواهد بود (Lewis, 2020: 2).

این کشور برای مهار گروه‌های تروریستی رقیب در افغانستان، مانند استان خراسان، با طالبان شریک خواهد شد و همچنان به دنبال تضمین‌هایی است که افغانستان به پناهگاهی برای گروه‌های جهادی/ تروریستی که روسیه یا متحدانش را هدف قرار می‌دهند، تبدیل نخواهد شد. روسیه همچنین از وضعیت افغانستان برای نشان دادن بازگشت خود به رقابت جهانی قدرت استفاده خواهد کرد. افغانستان به عنوان یک استدلال علیه برنامه‌های دموکراتیزاسیون و حقوق بشر غرب عمل خواهد کرد، و اینکه ایالات متحده ثابت کرده است که یک شریک غیرقابل اعتماد است و بر اعتبار خود به عنوان یک شریک جهانی برای رژیم‌های ضد غربی تأکید می‌کند. با خروج ایالات متحده از منطقه، کارشناسان روسی با شدت، فراوانی و صراحت بیشتری با واقعیت‌های در حال تغییر افغانستان درگیر شده‌اند. تلاش‌ها برای همسویی موضع روسیه نشان دهنده انحراف از سکوت گذشته نسبت به مشارکت در کشور افغانستان است. روسیه در حال حاضر مجموعه‌ای از ابزارها، از جمله نفوذ دیپلماتیک و نظامی خود استفاده می‌کند و از این طریق به تعامل خود با کشورهای آسیای مرکزی و جنوبی با افغانستان می‌پردازد. با این رویکرد چند مسیره، روسیه علاقه‌مند به تحکیم حضور نظامی خود در آسیای مرکزی، تقویت شهرت خود به عنوان یک شریک دیپلماتیک کلیدی در منطقه، و تبدیل شدن به یک بازیگر مهم‌تر در اتصال اقتصاد افغانستان به مراکز در آسیای مرکزی، جنوبی و غربی است (Najam, 2021:2).

۵. موضع روسیه در قبال طالبان در افغانستان

در سناریوی کنونی، بیشترین اولویت برای روسیه پر کردن خلأ امنیتی پس از خروج آمریکاست. روسیه مشتاق ایفای نقش میانجی در مسائل مربوط به افغانستان و فراتر از آن است. نگرانی‌های جدید امنیتی منطقه‌ای پس از بازگشت طالبان به روسیه یک مزیت استراتژیک برای بازسازی نفوذ خود در قلب اوراسیا داده است. روسیه استدلال کرده است که به رسمیت شناختن طالبان حداقل به نفع چندین کشور

^۱ Pragmatic approach

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتمال جامع علوم انسانی

خارج روسیه به تضمین‌های طالبان اشاره کرده است که «مرزهای کشورهای آسیای مرکزی را نقض نخواهد کرد» علاوه بر این، «تهدید داعش در افغانستان را دفع می‌کند و تولید مواد مخدر در این کشور را پس از پایان این دوره از بین خواهد برد» (Kapoor, 2021: 3). این عوامل باعث می‌شود که مسکو در گفتگوهای جاری در مورد آینده افغانستان سرمایه‌گذاری کند، حتی اگر موضع خود را در برابر عدم مداخله از طریق ابزار نظامی حفظ کند (Taneja, 2021:5). در چارچوب سیاست قدرت‌های بزرگ، روسیه به طور مداوم نفوذ خود را در آسیای مرکزی گسترش داده است. خروج نیروهای آمریکایی انگیزه بیشتری برای روسیه برای گسترش حضور نظامی خود در منطقه ایجاد کرده است با پیشروی سریع طالبان روسیه به سرعت دست به مانور نظامی با همپیمانان آسیای مرکزی خود خواهد زد. آقای کابولوف در این خصوص اظهار داشت که، عمده درگیری‌ها در مناطق شمالی افغانستان و همجوار کشورهای آسیای مرکزی رخ می‌دهد و روسیه گام‌های لازم برای ممانعت از سرایت جنگ به این کشورها را خواهد برداشت (Ramani, 2021: 2). در واقع مواضع روسیه نشان می‌دهد که مسکو هیچ نگرانی بابت پیشروی طالبان در افغانستان و حتی تصرف کابل ندارد، بلکه بیشتر نگران امنیت مرزهای کشورهای آسیای مرکزی به عنوان دروازه ورودی به خاک روسیه است. روسیه عمدتاً از طریق مکانیسم‌های سیاسی و روندهای امنیتی به دنبال تقویت حضور و نفوذ خود در افغانستان در دوران پسا خروج آمریکا از این کشور بوده است. البته از چند سال قبل که بحث خروج نیروهای آمریکایی از افغانستان مطرح شد، روندها و مکانیسم‌های مذکور از جمله تماس با طالبان و برخی تبادلات اطلاعاتی و سیاسی و حتی کمک‌های تسلیحاتی^۱ به طور جدی در دستور کار سیاست خارجی مسکو قرار گرفته که در ماه‌های گذشته و همزمان با تشدید تحولات افغانستان شدت یافته است (Khoshaind, 1400:1).

بنا به اظهارات کرملین، هدف اصلی تأمین امنیت مرزهای جنوبی شرکای روسیه در آسیای مرکزی است. با این وجود به نظر می‌رسد که پیشروی اخیر طالبان در داخل افغانستان و شکست دولت اشرف غنی رئیس‌جمهور سابق افغانستان باعث شده است که روسیه دست از موضوع بی‌طرف بکشد و به سمت این گروه بچرخد. سازگاری روسیه با نظم سیاسی جدید افغانستان نشان دهنده تأثیر بیش از یک دهه دیپلماسی مخفیانه و عمومی با طالبان است. با این حال، محفوظات جدی روسیه در مورد تحکیم قدرت درازمدت طالبان و تعهد ادعایی برای مبارزه با تروریسم فراملی را به جای ایجاد مشارکت با امارت

¹ Arms Assistance

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتمال جامع علوم انسانی

است، ابراز کرده و ادعای دخالت ارتش پاکستان در حمله دره پنجشیر را برجسته کرده‌اند. با این وجود، روسیه پاکستان را به عنوان کانالی ضروری برای طالبان می‌بیند و منافع امنیتی را در تقویت روابط خود با اسلام آباد می‌بیند. دوم، روسیه همکاری امنیتی خود را با هند در برابر تهدیدات مشترک ناشی از افغانستان گسترش داده است. نیکولای کوداشف، سفیر روسیه در هند، اذعان کرد که مسکو و دهلی نو هر دو نگران سرریز تروریسم از افغانستان هستند، زیرا تهدیدی برای آسیای مرکزی و کشمیر است. مشاور امنیت ملی نارندرا مؤدی، آجیت دووال، مشاور امنیت ملی نخست وزیر هند و نیکولای پاتروشف همتای روس او نیز در مورد ارتقای همکاری روسیه و هند علیه تروریسم و قاچاق مواد مخدر گفتگو کرده‌اند. سوم، روسیه در حال تعمیق هماهنگی با شرکای خود در آسیای مرکزی در مورد امنیت افغانستان است. سازمان پیمان امنیت جمعی به رهبری روسیه تمرینات نظامی سه روزه خود را در قرقیزستان آغاز کرد تا تهدیدات ناشی از افغانستان را کاهش دهد. ازبکستان و تاجیکستان همچنین تمرینات نظامی مشترکی را با روسیه برگزار کرده‌اند، در حالی که شرکت روزوبرون اکسپورت با فروش تسلیحات به کشورهای آسیای مرکزی هم‌مرز با افغانستان موافقت کرده است. اگرچه اظهارات رسمی روسیه در مورد طالبان از نظر لحن خوشبینانه است، اما آنها تردیدهای فزاینده در مسکو در مورد توانایی امارت اسلامی برای ایجاد ثبات در افغانستان را تکذیب می‌کنند. از اینرو روسیه احتمالاً دیپلماسی را با بازدارندگی ترکیب خواهد کرد، زیرا به دنبال کاهش تهدیدات امنیتی و استفاده از فرصت‌های تجاری نوپا در افغانستان است (Ramani, 2021: 2).

از اوایل دهه ۲۰۱۰، مسکو در حال بررسی راه‌های دیپلماتیک برای تأثیرگذاری بر تحولات افغانستان بود. با کاهش حضور ایالات متحده و ناتو و تقویت پیوسته طالبان در سراسر کشور، روسیه تلاش‌های خود را افزایش داد. در نتیجه، مسکو تعدادی ابتکار دیپلماتیک را راه اندازی کرد که اغلب به‌عنوان سکوهای گفتگوی موازی با ابتکارات تحت رهبری غرب سازماندهی می‌شدند. روسیه قالب مسکو را برای رایزنی‌های صلح منطقه‌ای در مورد افغانستان با مشارکت طالبان در سال ۲۰۱۷ و گفت‌وگوی غیررسمی بین الافغانی در مسکو در سال ۲۰۱۹ ایجاد کرد که این گفتگو تحت نظارت سازمان‌های دیاسپورای افغان در روسیه سازماندهی شد. این گفتگو رهبران چندین جنبش و جناح اصلی ائتلاف شمال سابق افغانستان، گروه‌های مجاهدین و طالبان را گرد هم آورد تا در مورد چشم‌انداز صلح گفتگو کنند. این ابتکارات با وجود اینکه طالبان همچنان در فهرست رسمی روسیه از سازمان‌های تروریستی قرار داشتند، انجام شد. تلاش مشابهی، گفتگوی چین، روسیه و ایالات متحده بود، یک ابتکار مشترک

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتمال جامع علوم انسانی

نگرانی کابل پس از ادعاهای ایالات متحده مبنی بر انتقال سلاح‌های سبک روسیه به طالبان افزایش یافت. در انتقاد از روسیه، دولت افغانستان از حمایت ایالات متحده برخوردار شد. بنابراین، ایالات متحده در ابتدا پیشنهاد روسیه را برای شرکت در مذاکرات تحت رهبری مسکو با طالبان در ماه اوت ۲۰۱۸ رد کرد. اما در اواخر همان سال، ایالات متحده فرستاده ویژه خود در مورد افغانستان را برای شرکت در یک نشست گفتگوی مشابه فرستاد (SCEEUS Report, 2021:4-6).

در واقع روسیه به سرعت با واقعیت‌های جدید در افغانستان با سیاست‌هایی که با عمل‌گرایی و پیگیری منافع اصلی در افغانستان و تقویت نفوذ منطقه‌ای خود، به‌ویژه در تاجیکستان- مشخص می‌شود، سازگار می‌شود. کرملین از تعامل اولیه خود با طالبان بهره خواهد برد و به دنبال ایجاد یک رویکرد عمل‌گرایانه^۱ برای حکومت طالبان خواهد بود. در مجموع روسیه در سیاست راهبردی خود در قبال بحران افغانستان، سیاست و اولویت‌های امنیتی روسیه را در نظر می‌گیرند که با دیدگاه ژئوپلیتیک دوگینستی هم سواست و معتقدند که ایالات متحده تلاش می‌کند ایران، افغانستان و پاکستان را تحت سلطه خود قرار دهد. این ادعا می‌تواند با نگاهی به فعالیت‌های روسیه در هزاره جدید ثابت می‌شود. از یک طرف، روسیه با آمریکا در افغانستان همکاری کرده است از سوی دیگر، همیشه از حضور آمریکا و غرب در افغانستان انتقاد کرده است. با وجود برخی از تفاوت‌ها در گفتمان نخبگان روسیه در مورد افغانستان، به نظر می‌رسد که بسیاری از آنها آمریکا و حضور آن در منطقه را از نقطه نظر امنیتی می‌بینند (Lewis, 2020: 2). از اینرو روسیه در سازمان پیمان امنیت جمعی که اتحادیه‌ای تحت رهبری روسیه و با عضویت شش کشور از جمهوری‌های اتحاد جماهیر شوروی سابق است، تلاش خواهد کرد با افزایش همکاری‌های امنیتی از خطرات بالقوه برآمده از افغانستان بدون آمریکا جلوگیری کند.

نتیجه‌گیری

روسیه تهدیدهای متنوعی را از سوی افغانستان متوجه خود می‌بیند، که مهم‌ترین این تهدیدات علیه منافع و امنیت فدراسیون روسیه^۲ تلقی می‌شود. روسیه همواره از دولت اسلامی در افغانستان احساس خطر می‌کند و با وسعت یافتن داعش مسکو از تسری این گروه به مناطق شمال افغانستان، آسیای مرکزی و روسیه ابراز نگرانی می‌کند، بحث مواد مخدر تهدید دیگر برای روسیه به شمار می‌رود؛ افغانستان عرضه‌کننده مواد مخدر به جهان است که بیشتر آن در مناطق تحت کنترل طالبان تولید می‌شود. بیشتر

^۱Pragmatic approach

^۲Interests and security of the Russian Federation

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتمال جامع علوم انسانی

- sssssn, R. (2004). aaaagggc Raassrroon nn Russ''s Cenrrll iii a ooyyyHnrrrnooonll Affairs80.p277-293).
- Allison, R. (2021). Executive Summary, Russian Interests in Afghanistan; SCEEUS Report No. 1.
- Halbach, U. 2013. Afghanistan Shadows over CentralAsia. Security and Human Rights;2014:;p137-148.
- Hojatzadeh, Hossamuddin, (2018), Russia's changing strategies in Afghanistan and its future, Abrar Contemporary International Studies and Research Institute, Tehran, Khordad,,p 1-4. [In Persian].
- Hosseinpour, Mohammad Baqir, (2022), Russia's policy in the context of Afghanistan's developments, Iras, 21 Mehr.p 1-2. [In Persian]
- Janse,Diana. (2021). Russian Interests in Afghanistan, SCEEUS REPORT No1.p1-12.
- Jokar, A. (2021). Ru.s''s uu pppponged ooyyyin ff ghnnssnnh January, Top Expert at Central Asia and Caucasus Studies, January.p1-5.
- zzz nsssv, nn drii nnd ee dvedv,, vvnennnn(2016). Russ''s good oop, bad oop srrgggy nn Afghanistan,Russia is concerned with a worsening security situation in Afghanistan. To avert further escalation, it is ready to use diverse means of aversion, January.p1-5.
- Khoshaind, Hamid. (2022). Russia's strategy towards Afghanistan. Foreign Relations Strategic Council. September 1. [In Persian]
- Karmi, Jahangir. and Jahanbakhsh, Mohammad Taqi. (2014). The position of Afghanistan in the security policy of the Russian Federation. World politics, scientific research quarterly of world politics. Fourth term, number two, summer.p33-65. [In Persian]
- Khaleghi Nejad, Maryam. (2021). Factors affecting the Taliban's recent rise in power. International Peace Studies Center (IPSC) available at: <https://peace-ipsc.org/fa>.p1-4. [In Persian]
- Kapoor,Nivedita .(2021). rr om Wrr ooeccce: The Rggoonll kkkkss nnff ghnnssnnr's uuure, rrrr bluoon., rrr om Wrr ooeccce: The Rggoonll kkkkss nnAfghnnssnnr's uuure," RRF Special Report No. 131, March 2021, Observer Research Foundation.p1-24.
- Khadim Shirazi, Fatemeh, (2022), Variables affecting Russia's foreign policy in Afghanistan, International Center for Peace Studies, July31.p 1-6. [In Persian]
- Kulai, (Tabarstani), goddess. (2011). Politics and government in Central Eurasia. First Edition. Tehran: Samit Publications. P1- 479. [In Persian]
- Lewis, David G. (2020). Return to Kabul? Russian Policy in Afghanistan; ISSN 1867-4119 No. 60; June.p1-11.
- Lang, J. (2014). Afghanistan: the view from Russia; European Union Institute for Security Studies
- Mearsheimer, john, J. (2006).Conversationin International Relations, (part1), International Relations, Vol 20.p105-123.
- Mearsheimer's, J. (2014). The Tragedy of Great Power Politics;Published online by Cambridge University Press: 05 October.p1-555.

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتمال جامع علوم انسانی